

///// recenze //////////////////////////////////////

Martin COHEN, *Filozofické příběhy: netradiční dějiny filozofie, které ukazují její představitele v málo známých situacích a utajených příbězích*. Praha: Academia 2010, 328 s. (*Philosophical Tales*, 2008, přeložila Zuzana Gabajová).

Libor Benda

Filozofické příběhy jsou první knihou britského filosofa Martina Cohena (nar. 1964), která vychází v českém překladu. Martin Cohen, držitel doktorátu v oblasti filosofie výchovy a šéfredaktor časopisu *The Philosopher*, je ve světě znám především jako autor řady populárně-naučných knih o filosofii, ve kterých se snaží její často obtížně srozumitelný a odbornými termíny zatížený obsah zprostředkovat obyčejným jazykem, ilustrovat jej na každodenních situacích, a tak jej zpřístupnit laické veřejnosti. Cohen ostatně již od počátku své profesionální kariéry zaujímá kritický postoj k tradičnímu způsobu výuky filosofie. Ten má dle jeho názoru zpravidla podobu výuky filosofických *faktů*: představuje soubor ustálených, neměnných, institucionalizovaných výkladů jednotlivých filosofických epoch, směrů, osobností a děl, a vyžaduje od studentů podrobení

se autoritativnímu výkladu přednášejícího učitele a nekritické vstřebávání obecně platných filosofických „pravd“. Taková výuka filosofie je ale podle Cohena v rozporu s vlastní podstatou filosofie, neboť se z ní vytrácí její esence, spočívající v kritickém myšlení, radikálním pochybování, vědomí nesamozřejmosti a zejména v dialogu mezi učitelem a žákem.

V průběhu devadesátých let 20. století se tak Cohen zapojil do projektu, jehož cílem byla právě změna ve způsobu výuky filosofie, která měla spočívat v nahrazení (či alespoň doplnění) tradiční výuky filosofie jako souboru „hotových“ faktů její *praktickou* výukou jako aktivity, jako způsobu myšlení, aplikovatelného na situace, se kterými se setkáváme v běžném životě.¹ Prvním výstupem tohoto úsilí byla jeho kniha *101 Philosophy Problems* (1999; v roce 2007 již třetí vydání), která se téměř okamžitě stala bestsellerem překládaným do mnoha světových jazyků (v češtině dosud nevyšla). Na úspěch tohoto titulu Cohen navázal knihou *101 Ethical Problems* (2003; v roce 2007 druhé vydání), která se přidržovala stejného modelu. V podobně neakademickém, a přesto fundo-

¹ Srov. Martin COHEN, *Teaching Philosophy through problems or why philosophy teaching is problematic* [online]. 2007. Dostupné z: <<http://www.prs.heacademy.ac.uk/view.html/prsdocuments/28>> [cit. 13. 3. 2011].

vaném duchu se nesou i jeho další tituly: *Political Philosophy: From Plato to Mao* (2001), *Wittgenstein's Beetle and Other Classic Thought Experiments* (2005), *Philosophy for Dummies* (2010) a v neposlední řadě právě také jeho *Filozofické příběhy*.

Jak uvádí podtitul, obsahem knihy mají být „netradiční dějiny filozofie, které ukazují její představitele v málo známých situacích a utajených příbězích“. Čtenáři autor přináší celkem třicet portrétů uznávaných osobností filozofie od antiky až do konce 20. století, Sókratem počínaje a Jacquesem Derridou konče. Nečekejme však seriózní, učebnicový výklad životů a děl vybraných myslitelů; jde spíše o soubor filozofií příliš „nezatížených“ vyprávění, ve kterých je myšlenkám jednotlivých postav věnována stejná pozornost jako jejich životním příběhům, názorům, povahovým rysům a „mimofilozofickým“ aktivitám. O tom, že se má skutečně jednat o „netradiční“ výklad, svědčí nejen názvy jednotlivých kapitol (např. „Svatoušek Augustin“, „Diletant Descartes“, „Mízero Rousseau“, „Arthur Schopenhauer a stará babka“ nebo „Russell cosi označuje“), ale i autorův poněkud neobvyklý výběr osobností – chybí zde taková jména jako Fichte, Schelling či Nietzsche, naopak se zde setkáváme s portréty myslitelů, kteří (alespoň v českém prostředí) svoje místo v běžných

výkladech dějin filozofie nemívají, např. s americkým literátem Henrym Davidem Thoreauem a jeho krajanem, etnolingvistou Benjaminem Lee Whorfem. Za zmínku stojí také mimořádná pozornost, kterou autor věnuje ženám ve filozofii. Tradiční dějiny filozofie nás podle jeho názoru vedou „po úhledně vyšlapané a předvídatelné cestičce lemované milníky s tvářemi Platona a Sokrata, později Descarta a Kanta. Žádné ženy a skoro nikdo, kdo nepochází z Evropy“ (s. 13) – téměř „[j]ako by ve filozofii, jak řekl Aristoteles, ženám chyběla jistá vlastnost, zásadní filozofická vloha, racionalita“ (s. 295). Cohen se však snaží ukázat, že taková domněnka je mylná. Něžné pohlaví je tak v jeho knize zastoupeno nejen v podobě samostatného příběhu věnovaného novoplatoničce Hypatii, ale zejména díky obsáhlému dodatku s příznačným názvem „Ženy ve filozofii, a proč jich není moc“ (s. 295–304), ve kterém Cohen sleduje osudy „zapomenutých“ žen-filozofek od antiky až po 19. století. Jak sám píše, jeho kniha je zkrátka „pokusem o vstoupení do vln onoho velkého moře [filozofie] a možná se jí i podaří vody filozofického panteonu trochu ‚rozvířit‘, aby se do něj dostalo i pár nových tváří“ (s. 13).

Cohenova kniha tedy v žádném případě není (a nemá být) fundovaným výkladem dějin filozofie – má být, jak jsme již

uvedli, „alternativní“ historií. Má být poutavá, zábavná a má čtenáře stimulovat k vlastnímu přemýšlení. Ve výsledku se mu tak do rukou dostává skutečně soubor „příběhů“ v pravém smyslu tohoto slova. Jsou to příběhy poskládané z těch nej-různějších dostupných informací, které je odchylují od standardního výkladu. Při jejich čtení je třeba brát zřetel na to, že informace, které jsou Cohenem předkládány, mohou být stejně tak pravdivé, jako i zcela smyšlené. Ostatně autor v úvodu knihy neopomíná upozornit na to, že „nic z této knihy nelze brát nekriticky“ (s. 12). Mohlo by se zdát, že tato skutečnost poněkud znehodnocuje obsahovou stránku knihy a že z ní činí pouhý soubor nepodložených vyprávění, které mohou posloužit pouze jako zábavná, oddechová četba bez jakýchkoli vyšších ambic (a zábavná tato vyprávění skutečně jsou!). Spornost předkládaných informací však paradoxně není ani v nejmenším rozporu s cílem, jehož chce autor prostřednictvím této knihy dosáhnout. Ba právě naopak. Cohenovým záměrem není vyvrátit stávající ustálený výklad filosofie a jejích dějin a předložit svoji vlastní, „správnou“ verzi. Jeho cíl je prostý: vnést pochybnost zpět tam, odkud se již dle jeho názoru vytratila (nebo odkud se pomalu vytrácí). Prostřednictvím svého alternativního pohledu na dějiny filosofie a jejich protagonisty chce

ukázat, že výklad filosofie není zdaleka tak jednoznačný, jak je obvykle (v učebnicích a ve výuce) prezentován. Chce ukázat, že zažité filosofické „pravdy“ nestojí na pevných základech, ale že je možno o nich pochybovat – nebo dokonce že *je třeba* o nich pochybovat a nepřijímat je jako jediné správné. Právě to má na mysli, když v úvodu píše, že jeho kniha má představovat „filozofický přístup aplikovaný na filozofii samotnou“ (s. 12).

Čtenář by tedy neměl očekávat, že mu bude v knize předložen konvenční portrét Descarta jako „otce moderní filosofie“, že se v knize setká s výkladem Kanta jako jednoho z největších etiků a myslitelů vůbec nebo že mu bude Wittgenstein představen jako jeden z nejpronikavějších a nejgeniálnějších filosofů 20. století. Jestliže se chce Cohen ve svých příbězích něčemu důsledně vyhnout, jsou to bezpochyby projevy adorace a obdivu na adresu jednotlivých osobností. A tak je René Descartes v Cohenově podání vyličen jako poměrně neschopný ješita, který sám dohromady nic původního nevymyslel, neboť si veškeré svoje myšlenky vypůjčil od Michela de Montaigne a Svatého Augustina, aniž by jejich jména ve svých dílech zmínil. Jeho *Rozprava o metodě a Meditace o první filosofii* jsou prý ve skutečnosti díla, která vznikla především „jako sobecké doplňky, které měly polichotit autorovi,

a nikoli jako pokus o převrácení zkosnatělých kritérií francouzské filozofie, [...] za který jsou dnes občas vydávána“ (s. 99). V poněkud méně negativním duchu, zato však se silným ironickým podtónem, se nese kapitola věnovaná Immanuelu Kantovi, zejména pak jeho etickým názorům. Cohen v ní např. vtipně poznamenává, že „Kantovo pravidlo, že s každým člověkem je třeba jednat, jako by byl cílem sám o sobě, nikoli jako s nějakým pouhým prostředkem k dosažení cíle, [...] se očividně netýkalo sluhů s deštníky“ (s. 160; autor naráží na Kantův údajný zvyk nechat se při své každodenní odpolední procházce doprovázet svým sluhou Lampem s deštníkem pro případ, že by začalo pršet). Na jiném místě v téže kapitole zase vypráví příběh o jakési Kantově obdivovatelce, která se řídila jeho zásadou pravdomluvnosti tak důsledně, že ztratila všechny své přátele, přičemž – jak údajně uvádí v jednom ze svých dopisů Kantovi – „před sebevraždou ji zachránil pouze Kantův zákaz sebevraždy“ (s. 164). Ludwig Wittgenstein je Cohenem zase popsán (mimo jiné) jako zatrpklý, nerudný a nevyrovnaný homosexuál, který „celý život nutil každého kolem sebe mlčet“ (s. 225), který pod vlivem Otty Weiningerova mezi svými cambridžskými studenty propagoval misogynii a rasismus, k tomu z bohatství své rodiny finančně podporoval nacistické

válečné úsilí a který za svůj filosofický věhlas může být vděčný (ale vděčný není) pouze svému učiteli Bertrandu Russellovi.

Filozofické příběhy se ale vyznačují také tím, že je v nich věnována pozornost lidské stránce jednotlivých osobností. Cohen se snaží představit jím vybrané postavy nikoli jako velké, výjimečné myslitele, jak bývají v dějinách filosofie obvykle ukazovány, ale jako obyčejné lidi s jejich dobrými a zejména špatnými vlastnostmi. Jak sám uvádí, „filozofové opravdu mohou být svým způsobem velcí, ale [...] jsou také velmi obyčejní“, jsou to „lidé jako vy a já“ (s. 14), kteří nežijí jen filozofickými úvahami, ale mají také své „nefilozofické“ záliby, neřesti a touhy. Autor tak ve svých příbězích často konfrontuje filozofické myšlenky jednotlivých postav právě s jejich lidskou stránkou, tedy s tím, jaké názory zastávaly a jakým způsobem jednaly v praktickém životě. Nalézá-li někde shodu (jako např. u Schopenhauera pokud jde o jeho vztah k ženám), nachází jinde pozoruhodný rozpor. A tak (pomineme-li Kanta, o jehož postoji vůči sluhům s deštníky jsme se již zmínili) kupříkladu Karl Marx, který bývá na pozadí svého díla běžně zobrazován jako stoupenec chudých a vykořisťovaných a jako bojovník za jejich emancipaci, byl podle Cohena ve skutečném životě sobecký člověk s buržoazními manýry, který

nejevil sebemenší zájem o druhé (vlastní rodinu nevyjímaje), věčně se v důsledku svého způsobu života topil v dlužích, přičemž si peníze nechával posílat od svého přítele Engelse, jehož příjmy zase pocházely z vykořisťování dělníků v jeho textilní továrně. Podobným způsobem jsou liberální názory Johna Locka („všichni lidé jsou si rovni a nezávislí, nikdo nesmí poškozovat druhé v jejich životě, zdraví, svobodě nebo majetku“⁸²) konfrontovány s jeho významným podílem na rozvoji otrokářství v britských koloniích. Kapitola o Martinu Heideggerovi je zase takřka celá věnována jeho vztahu k nacismu (resp. vztahu jeho filosofie k nacismu). Dalších podobných případů bychom v knize našli ještě několik.

Může se nyní zdát, že se Cohen snaží jednotlivé osobnosti ve svých příbězích prezentovat v co možná nejhorším světle, že je jeho pohled silně zaujatý, neobjektivní, a že jeho cílem není nic jiného než vybrané filosofy (a potažmo i filosofii jako takovou) zdiskreditovat a zesměšnit. O to ale autorovi vůbec nejde; ostatně jak sám píše, jeho záměrem „není ‚destrukce‘ filozofie, ale její oživení“ (s. 13). Měli bychom se spíše sami sebe ptát, o čem to vypovídá, cítíme-li se Cohenovými jízlivými poznámkami na adresu našich filosofických ikon dotčeni. Nesvědčí to náhodou o tom, že máme sklon o filosofii uvažovat nikoli kriticky,

nýbrž podle zavedených zvyklostí? Domnívám se, že to je přesně to, co Cohen chce, aby si čtenáři jeho knihy uvědomili – aby si v duchu nejstarších filosofických tradic uvědomili nesamozřejmost řady věcí týkajících se filosofie, které považují za samozřejmé. A pobuřuje-li nás Cohenův „alternativní“ výklad dějin filosofie, pak je jeho kniha již v půli cesty k dosažení vytyčeného cíle. Otázkou však zůstává, nakolik jsou *Filozofické příběhy* schopny přivést čtenáře až k cíli samotnému.

Cohenovy příběhy je totiž skutečně třeba číst s přiměřeným odstupem; jejich čtenář by neměl zapomínat na to, že o tom, z jakých zdrojů autor některé informace čerpá, se nemá možnost dozvědět takřka nic. V závěru knihy se sice nachází seznam použité a doporučené literatury sestávající převážně z děl jednotlivých filosofů a rozličných internetových zdrojů, jak se ale autor k některým příhodám dostal, zůstává pro čtenáře záhadou (např. k té, jakkoli to má s filosofií pramálo společného, o Schopenhauerovi, který ze schodů svého domu srazil starší ženu, protože mluvila příliš nahlas, a způsobil jí tak trvalé zranění, za které jí musel vyplácet doživotní měsíční odškodné).

Cohenův výklad tak ve snaze o zpochybnění zažitých „pravd“ často působí poněkud účelově a pro člověka, který se s danou látkou setkává poprvé, může být v někte-

rych případech až zavádějící. Toho je ukázkovým příkladem kapitola věnovaná Sartrovi a Beauvoirové. Cohen v ní v podstatě redukuje Sartrovo magnum opus *Bytí a nicota* na jediný odstavec popisující číšníka při výkonu svého povolání, který porovnává s jistou pasáží z prvotiny Beauvoirové *L'Invitée* (v českém překladu vydáno pod názvem *Pozvaná*),² poprvé vydané téhož roku, a dospívá k závěru, že „Sartre si jednoduše vypůjčil všechny její myšlenky a vydával je (aniž by se k tomu přiznal) za své vlastní“ (s. 285). Ať už má autor pravdu či nikoli, když posléze provokativně dodává, že „Beauvoirová měla nad svým partnerem navrch jak intelektuálně, tak literárně“ (*ibid.*), je jeho výklad založený na komparaci několika z kontextu vytržených vět velmi nepřesvědčivý a poněkud scestný. Možná se takto Cohenovi podaří podnítit čtenáře k tomu, aby po uvedených dílech sám sáhl a vytvořil si o nich, a následně i o kvalitách jejich autorů, vlastní úsudek – takový je také nepochybně jeden ze záměrů jeho práce. Může se ale dostavit i přesně opačný účinek a čtenář, který se se Sartrem teprve seznamuje a kterému bude tento myslitel v knize představen mj. jako někdo, kdo „nemohl pochopit existenciální filosofii“ (*ibid.*), tak

může být od dalšího studia jeho díla naopak spíše odrazen.

Je tedy zcela namístě ptát se, komu jsou *Filozofické příběhy* vlastně určeny. Cohen uvádí, že jeho kniha mj. „představuje celkem solidní základní průpravu k filozofickým idejím a jejich představitelům“ (s. 13). S tím podle mého názoru nelze souhlasit. Jednotlivé kapitoly jsou po obsahové stránce značně nevyvážené, a tak zatímco v některých příbězích je předložen poměrně koherentní výklad filozofických idejí daného myslitele, v jiných jim není věnována pozornost téměř žádná. Některé příběhy zase přibližují jen tu část díla, která zapadá do jejich celkového konceptu. V tomto ohledu se jako vhodnější alternativa bezpochyby jeví např. podobně laděné, avšak serióznější *Zadní schodiště filosofie*³ od Wilhelma Weischedela. Hodnotu *Filozofických příběhů* je však třeba hledat jinde. Na rozdíl od zmíněné Weischedelovy knihy nemají sloužit jako učebnice filosofie, ale jako její *doplňk* – jako jakýsi *korektiv* k učebnicovému výkladu filosofie. Právě proto by je ale čtenář měl otevřít až tehdy, když už disponuje věděním, se kterým by je mohl konfrontovat.

² John LOCKE, *Dvě pojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství ČSAV 1965, s. 141.

³ Wilhelm WEISCHEDEL, *Zadní schodiště filosofie*. Olomouc: Votobia 1995.